

การอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมืองบ้านหนองแสง ตำบลนาพละ อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง The Conservation of Local Rice Varieties of Ban Nong Saeng, Na Phala Sub-district, Mueang Trang District, Trang Province

กฤต เกษตรวัฒนผล^{1,*}, ขวัญเนตร พูลเงิน², ธนาภา ดำรงค์ดี³, เมธาสิทธิ์ พลหลา⁴ และ ศศิวิมล นวลแก้ว⁵
Krit Kasatwattanapol^{1,*}, Khwannet Phlungoen², Tanapa Damrongkadee³, Methasit Ponla⁴ and Sasiwimon Nuankaew⁵

¹อาจารย์ สาขาวิชาการศึกษาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต

¹Lecturer, Community Development, Faculty of Humanities and Social Sciences, Phuket Rajabhat University

²⁻⁵นักศึกษา สาขาวิชาการศึกษาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต

²⁻⁵Student, Community Development, Faculty of Humanities and Social Sciences, Phuket Rajabhat University

*Corresponding author, e-mail: krit.k@pkru.ac.th

Received: 12 Dec. 2025;

Revised: 29 Dec. 2025;

Accepted: 30 Dec. 2025;

Published: 27 Feb. 2026;

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัย เรื่องการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมืองบ้านหนองแสง ตำบลนาพละ อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมืองบ้านหนองแสง ตำบลนาพละ อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรังและแนวทางการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมืองบ้านหนองแสง ตำบลนาพละ อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรังโดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย 1. แบบสอบถาม ใช้กับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 217 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าสถิติพื้นฐาน คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 2. แบบสัมภาษณ์ ใช้กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 12 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาที่มีแนวคิดหลักเกี่ยวกับการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมือง 4 ด้าน ประกอบด้วย 1. การถนอมและรักษา 2. การบูรณะฟื้นฟู 3. การสงวนทรัพยากรที่หายาก 4. การเพิ่มประสิทธิภาพการใช้งาน

ผลการวิจัย พบว่า ระดับความต้องการของประชากรต่อการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมือง ในภาพรวมมีค่าเฉลี่ย (2.20) อยู่ในระดับน้อย เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า มี 1 ด้านมีระดับความต้องการน้อยเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อยโดยรวมอยู่ในระดับน้อย ยกเว้นด้านการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้งานอยู่ในระดับมาก สำหรับการศึกษาแนวทางการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมืองบ้านหนองแสง ตำบลนาพละ อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง พบว่า แนวทางการอนุรักษ์มีดังนี้ 1) ด้านการถนอมและรักษาควรคัดเลือกด้วยมือ เพื่อหลีกเลี่ยงการปนของสายพันธุ์อื่นพร้อมทั้งเก็บในภาชนะที่เหมาะสมควบคุมการใช้สารเคมีและใช้ภูมิปัญญาชุมชนในการปลูกและดูแลพันธุ์แบบดั้งเดิม 2) ด้านการบูรณะฟื้นฟูควรนำพันธุ์ที่ใกล้สูญหายกลับมาปลูกพร้อมให้หน่วยงานสนับสนุนด้านการผลิตและการตลาด 3) ด้านการสงวนทรัพยากรที่หายากควรคัดเลือกกรรมพันธุ์ไว้ทำพันธุ์และรวมกลุ่มชุมชนเพื่อเป็นแหล่งผลิตเมล็ดพันธุ์คุณภาพโดยมีศูนย์ข้าวเข้ามาให้ความรู้ 4) ด้านการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้งานควรใช้เครื่องมือที่เหมาะสมควบคู่กับการรักษามาตรฐานเมล็ดพันธุ์ เพื่อให้การเก็บรักษามีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: การอนุรักษ์, ข้าวพื้นเมือง, บ้านหนองแสง

Abstract

This research study on the conservation of indigenous rice varieties in Ban Nong Saeng, Na Phla Subdistrict, Mueang Trang District, Trang Province, aims to investigate the level of conservation of indigenous rice varieties in Ban Nong Saeng and the approaches to conserving these varieties. The research employs both quantitative and qualitative methods. The research instruments include: 1. Questionnaires administered to a sample of 217 people, with data analyzed using basic statistics (percentage, mean, and standard deviation); and 2. Interviews with 12 key informants, analyzed using content analysis. The main concepts related to indigenous rice variety conservation are: 1. Preservation and maintenance, 2. Restoration and rehabilitation, 3. Conservation of rare resources, and 4. Improving utilization efficiency.

The research results showed that the overall level of population demand for the conservation of local rice varieties had an average value (2.20), which was low. Considering each aspect, one aspect had a low level of demand, ranked from highest to lowest, with the overall level being low, except for the aspect of improving utilization efficiency, which was at a high level. For the study of conservation guidelines for local rice varieties in Ban Nong Saeng, Na Phla Subdistrict, Mueang Trang District, Trang Province, the following conservation guidelines were found: 1) Preservation and maintenance: Hand selection should be used to avoid mixing with other varieties, along with storage in suitable containers, control of chemical use, and the use of community wisdom in traditional planting and care. 2) Restoration: Nearly extinct varieties should be reintroduced for cultivation, with support from relevant agencies in production and marketing. 3) Conservation of rare resources: Selection of perfect panicles for seed production and the formation of community groups to become sources of quality seed production, with the Rice Center providing knowledge. 4) Improving utilization efficiency: Appropriate tools should be used in conjunction with maintaining seed standards to ensure efficient storage.

Keywords: Conservation, Local rice variety, Ban Nong Saeng

บทนำ

การปลูกข้าวในประเทศไทยเริ่มมาประมาณ 5,000 ถึง 3,000 ปีมาแล้ว ในระยะแรกการปลูกข้าวจะอยู่ในบริเวณที่สูงหรือเขตภูเขาโดยมีหลักฐานการพบเมล็ดข้าวที่มีอายุถึง 3,500 ถึง 3,000 ปีก่อนคริสตกาลที่ถ้ำปุงสูง จังหวัดแม่ฮ่องสอนและรอยแกลบในภาชนะดินเผาที่อำเภอบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี มีอายุ 3,500 ถึง 2,000 ปีก่อนคริสตกาล รวมทั้งพบเศษเครื่องปั้นดินเผาที่มีรอยแกลบปรากฏอยู่ที่บ้านโนนนกทา ตำบลบ้านโคก อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่นจึงสันนิษฐานว่าการปลูกข้าวในประเทศไทยมีมาแล้วประมาณ 5,400 ปี ส่วนในประเทศจีนหรือประเทศอินเดียมีการปลูกข้าวมาประมาณ 1,000 ปีเท่านั้นมีการรวบรวมร่องรอยของแกลบที่โบราณสถานหลายแห่งการปลูกข้าวระยะแรกในประเทศไทยจะปลูกบริเวณที่ราบสูงหรือที่ดอน (อัมรา เวียงวีระ, 2547)

คนไทยบริโภคข้าวเป็นอาหารหลักตั้งแต่สมัยโบราณกาลในระยะแรกจะเป็นการบริโภคข้าวเหนียวทั้งเมล็ดใหญ่และเมล็ดป้อมส่วนข้าวเจ้ามีการบริโภคน้อยแต่จากอิทธิพลของวัฒนธรรมเขมรที่แพร่มาสู่กลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16 ทำให้มีการบริโภคข้าวเจ้ามากขึ้นในบริเวณภาคกลาง การพบข้าวหลายจำพวกในชุมชนของสมัยหนึ่งแสดงให้เห็นว่าสมัยนั้นอาจมีกลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกันอาศัยอยู่ในบริเวณนั้นมีการติดต่อกันระหว่างกลุ่มเกิดการแลกเปลี่ยนซื้อขายข้าวกันหรือกลุ่มชนนั้นมีการปลูกข้าวหลายชนิดและในปัจจุบันยังมีการบริโภคข้าวทั้งข้าวเหนียวและข้าวเจ้า ข้าวมีความสำคัญต่อชีวิตของคนไทยไม่ใช่ว่าเพียงเป็นอาหารหลักของคนเท่านั้นแต่มีความสำคัญที่ก่อให้เกิดความสามัคคี การร่วมแรงร่วมใจเอื้อเฟื้อต่อกันในรูปแบบของวัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ (วัชร ภูริวิโรจน์กุล, 2548)

บ้านหนองแสงเป็นพื้นที่หนึ่งที่มีการทำนาซึ่งสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ชาวบ้านมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติและปลูกข้าวที่เหมาะสมกับพื้นที่ซึ่งมีคุณค่าทางโภชนาการสูงจากการลงพื้นที่โดยใช้เครื่องมือวิเคราะห์ศึกษาปัญหาเกี่ยวกับข้าวพื้นเมืองบ้านหนองแสง ตำบลนาพละ อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง กำลังมีแนวโน้มสูญหายเนื่องจากเมล็ดพันธุ์ข้าวไม่มีคุณภาพ แหล่งน้ำไม่เพียงพอในการปลูกและละลายต่อการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมือง ผู้วิจัยจึงสนใจจะศึกษาระดับการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมืองและแนวทางการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมืองบ้านหนองแสง ตำบลนาพละ อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้รับไปสู่การดำเนินการขงนโยบายแผนงาน โครงการและกิจกรรมให้สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการดังกล่าว

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมืองบ้านหนองแสง ตำบลนาพละ อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง
2. เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมืองบ้านหนองแสง ตำบลนาพละ อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง

การทบทวนวรรณกรรม

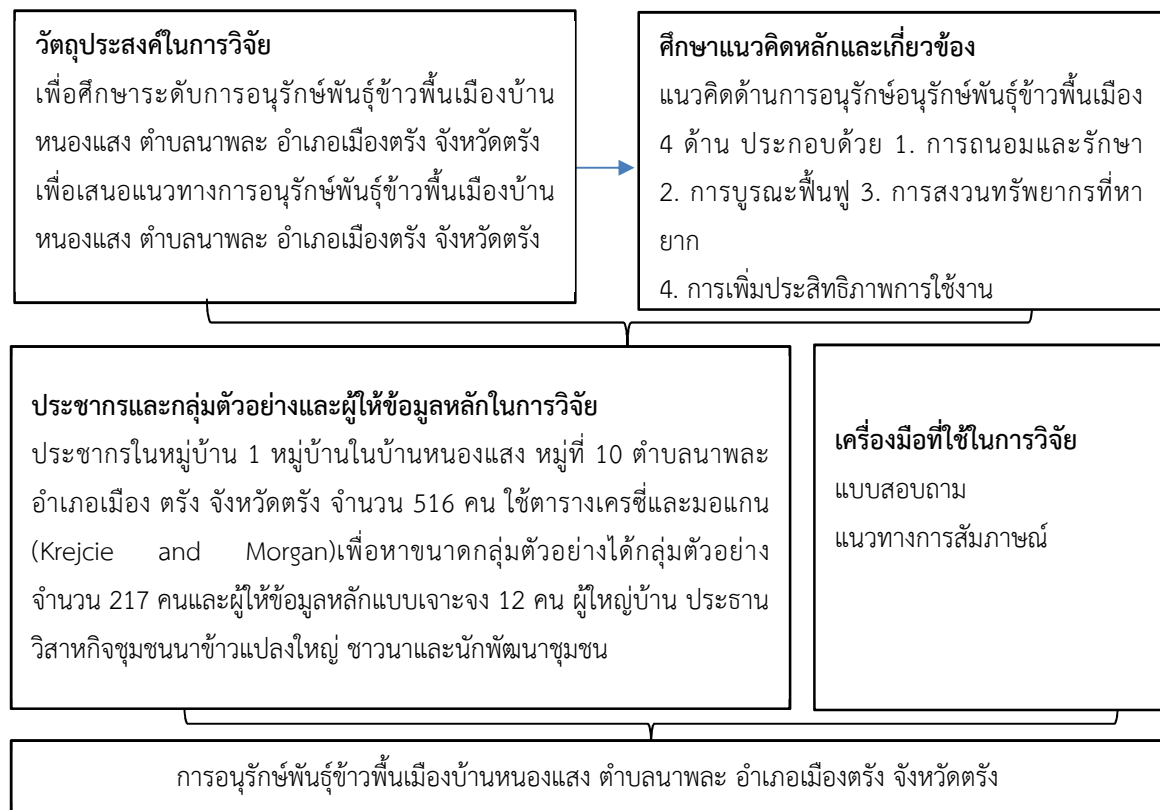
ในการศึกษาการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมืองบ้านหนองแสง ตำบลนาพละ อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง เพื่อการอนุรักษ์ผู้วิจัยได้มีการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับเอกสารงานวิจัยและข้อมูลที่เกี่ยวข้องทั้งนี้เพื่อแสดงให้เห็นถึงแนวทางและแนวคิดการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมืองซึ่งสามารถนำมาใช้ประกอบการพิจารณาเกี่ยวกับแนวทางการวิจัยในครั้งนี้ได้อย่างเหมาะสม ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับเอกสารและงานวิจัยโดย เสถียร ฉันทะ และคณะ (2563) ได้กล่าวไว้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ข้าวพื้นเมืองของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าในจังหวัดเชียงราย พบว่ากลุ่มชาติพันธุ์อาข่ามีภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการจัดการพันธุ์ข้าวพื้นเมืองตั้งแต่การคัดเลือกพันธุ์ข้าว การเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ข้าว การปลูกดูแลรักษาและการเก็บเกี่ยวผลผลิต การใช้ประโยชน์พันธุ์ข้าวพื้นเมืองเป็นอาหารหลักการขายผลผลิตเพื่อเป็นรายได้ทำให้มีการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมืองมีวิธีการอนุรักษ์โดยการปลูกหลากหลายสายพันธุ์ในนาและไร่มีการแลกเปลี่ยนพันธุ์ใน

ชุมชนมีการคัดสรรพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับระบบนิเวศและคุณสมบัติของพันธุ์ข้าวที่ตรงกับความต้องการในการใช้ประโยชน์ เช่นเดียวกับจิราพร พรหมราชและคณะ, (2565) ได้กล่าวไว้ว่าการผลิตข้าวพื้นเมืองภาคใต้ด้วยระบบเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่นาแปลงใหญ่ พบว่าข้าวพื้นเมืองทุกสายพันธุ์ให้การตอบสนองต่อการจัดการดินในวิธีการต่าง ๆ ไปในทิศทางเดียวกันและองค์ประกอบผลผลิตข้าวเมื่อเปรียบเทียบกับลักษณะที่ศึกษาของข้าวแต่ละสายพันธุ์ข้าวพื้นเมืองชนิดมีการแตกกอน้อยกว่าแต่มีจำนวนรวงต่อกอเฉลี่ยและมีลำต้นสูงกว่าสายพันธุ์อื่น ๆ ในขณะที่ข้าวพันธุ์ช่อจังหวัดและเบายอดม่วงมีการตอบสนองต่อการจัดการดินในวิธีการต่าง ๆ ไปในทิศทางเดียวกัน

สำหรับการศึกษาวิจัยครั้งนี้คณะผู้วิจัยใช้แนวคิดการอนุรักษ์ 4 ด้าน ประกอบด้วย 1. ด้านการถนอมและรักษา 2. ด้านการบูรณะฟื้นฟู 3. ด้านการสงวนทรัพยากรที่หายาก และ 4. ด้านการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้งานโดยนำมาเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยและนำมาสร้างเครื่องมือในการดำเนินการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย

กรอบคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบคิดการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. ประชากร กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลหลัก

1.1 ประชากร ผู้วิจัยทำการศึกษากับประชาชนในหมู่ที่ 10 บ้านหนองแสงและผู้ใหญ่บ้าน ประธานวิสาหกิจชุมชนนาข้าวแปลงใหญ่ ชาวนา นักพัฒนาชุมชน ตำบลนาพละ อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง รวมจำนวน 516 คน

1.2 กลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามสูตรของเครซีและมอร์แกน Krejcie and Morgan ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 217 คนในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 217 คน

1.3 กลุ่มเป้าหมายหรือผู้ให้ข้อมูลหลัก กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัย ผู้วิจัยเลือกบุคคลแบบเจาะจงโดยกำหนดคุณสมบัติเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยและมีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ที่มีความน่าเชื่อถือ มีความสามารถในการ

สื่อสารรวมทั้ง 7-12 คนหรือสัมภาษณ์จนกว่าข้อมูลจะอิ่มตัว ประกอบด้วยผู้ใหญ่บ้าน ประธานวิสาหกิจชุมชนนาข้าวแปลงใหญ่ ชาวนา นักพัฒนาชุมชน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการหาคุณภาพของเครื่องมือ

การศึกษาวิจัยเรื่องการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมืองบ้านหนองแสง ตำบลนาพล อำเภอมืองตรัง จังหวัดตรัง ผู้วิจัยสร้างเครื่องมือในการศึกษาวิจัยโดยใช้แนวคิดหลักเกี่ยวกับการอนุรักษ์ 4 ด้านเพื่อต่อบัณฑิตผู้ประสงค์ในการศึกษาวิจัย กล่าวคือ การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลคือแบบสอบถาม (Questionnaire) เพื่อต่อบัณฑิตผู้ประสงค์ข้อที่ 1 เกี่ยวกับระดับการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมืองบ้านหนองแสง ตำบลนาพล อำเภอมืองตรัง จังหวัดตรังและการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล คือแบบสัมภาษณ์ (Interview) เพื่อต่อบัณฑิตผู้ประสงค์ข้อที่ 2 เกี่ยวกับแนวทางการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมืองบ้านหนองแสง ตำบลนาพล อำเภอมืองตรัง จังหวัดตรัง มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งมีขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือการตรวจสอบเครื่องมือในการวิจัย ดังนี้

3.1 แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือวัดระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับระดับการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมืองบ้านหนองแสง ตำบลนาพล อำเภอมืองตรัง จังหวัดตรัง ประกอบด้วย 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 เป็นข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เกี่ยวกับ เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ รายได้ ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามตามแนวคิดหลักเรื่องการอนุรักษ์ ใน 4 ด้าน 1) ด้านการถนอมและรักษา 2) ด้านการบูรณะฟื้นฟู 3) ด้านการสงวนทรัพยากรที่หายาก และ 4) ด้านการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้งาน ซึ่งเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check-List) เป็นมาตราส่วนประเมินค่า 5 ระดับ ของลิเคิร์ทสเกล ดังนี้

5	หมายถึง มีระดับความคิดเห็น	มากที่สุด
4	หมายถึง มีระดับความคิดเห็น	มาก
3	หมายถึง มีระดับความคิดเห็น	ปานกลาง
2	หมายถึง มีระดับความคิดเห็น	น้อย
1	หมายถึง มีระดับความคิดเห็น	น้อยที่สุด

และได้กำหนดเกณฑ์คะแนนสำหรับแปลผลค่าเฉลี่ยและความหมายของค่าเฉลี่ย ดังนี้

4.50-5.00	หมายถึง มีระดับความคิดเห็น	มากที่สุด
3.50-4.49	หมายถึง มีระดับความคิดเห็น	มาก
2.50-3.49	หมายถึง มีระดับความคิดเห็น	ปานกลาง
1.50-2.49	หมายถึง มีระดับความคิดเห็น	น้อย
1.00-1.49	หมายถึง มีระดับความคิดเห็น	น้อยที่สุด

และตอนที่ 3 เป็นข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

3.2 แบบสัมภาษณ์ (Interview) เครื่องมือสัมภาษณ์ความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมืองบ้านหนองแสง ตำบลนาพล อำเภอมืองตรัง จังหวัดตรัง ประกอบด้วย 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ รายได้ และตอนที่ 2 เป็นแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างตามแนวคิดหลักเกี่ยวกับการอนุรักษ์ 4 ด้าน 1) ด้านการถนอมและรักษา 2) ด้านการบูรณะฟื้นฟู 3) ด้านการสงวนทรัพยากรที่หายาก และ 4) ด้านเพิ่มประสิทธิภาพการใช้งานและตอนที่ 3 เป็นข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

4. การตรวจสอบและหาคุณภาพของเครื่องมือในการวิจัย

4.1 เมื่อผู้วิจัยสร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แนวคิดหลักเรื่องการอนุรักษ์ใน 4 ด้านแล้วนั้น ผู้วิจัยนำเครื่องมือที่สร้างขึ้นให้อาจารย์ผู้สอนและอาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบและให้คำแนะนำเพื่อปรับแก้ให้มีความสมบูรณ์ก่อนให้ผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน ตรวจสอบความเที่ยงตรง (Validity)

4.2 ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน ประกอบด้วย ดร.วาสนา ศรีนวลโย อาจารย์ประจำสาขาวิชาการพัฒนาชุมชน นางกุหลาบ หนูเริก ประธานวิสาหกิจชุมชนนาข้าวแปลงใหญ่และนายราเชนทร์ คงมานักพัฒนาชุมชนชำนาญการ พิจารณาตรวจสอบความถูกต้องแล้วนำไปปรับปรุงแก้ไขให้เสร็จและนำมาหาค่าดัชนีความ

สอดคล้อง (Index Objective Concurrence ; IOC) สำหรับดัชนีความสอดคล้องข้อคำถามกับประเด็นของเนื้อหา มีการกำหนดคะแนน ดังนี้

ให้คะแนน +1 ถ้าแน่ใจว่าข้อคำถามวัดได้ตรงตามวัตถุประสงค์

ให้คะแนน 0 ถ้าไม่แน่ใจข้อคำถามวัดได้ตรงตามวัตถุประสงค์

ให้คะแนน -1 ถ้าไม่แน่ใจว่าข้อคำถามวัดได้ไม่ตรงตามวัตถุประสงค์

แล้วนำผลที่ได้จากผู้เชี่ยวชาญมาคำนวณหาค่า IOC ตามสูตรเกณฑ์ดังนี้ ข้อกำหนด IOC ตั้งแต่ 0.50-1.00 มีค่าความเที่ยงตรงใช้ได้ , ข้อกำหนด IOC ตั้งแต่ 0.50 ต้องปรับปรุงค่าความเที่ยงตรงยังใช้ไม่ได้ จากนั้นนำผลคะแนนที่ผู้ทรงคุณวุฒิให้มาแต่ละข้อ นำคะแนนไปหาค่าความสอดคล้อง (IOC) โดยกำหนดค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ 0.05 ขึ้นไป ถือว่าผ่านเกณฑ์ โดยผลการประเมินคำถาม ซึ่งได้ค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามมีค่าคะแนนอยู่ระหว่าง 0.66 – 1.00 ถือว่าผ่านเกณฑ์และผู้วิจัยจึงนำข้อคำถามไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง

4.3 หลังจากนั้น ผู้วิจัยได้นำเครื่องมือที่ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบแล้วไปทดลองเก็บกับประชากรที่คล้ายกลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คนและพบว่าข้อคำถามที่นำไปเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น ผู้ตอบแบบสอบถามยังขาดความเข้าใจในข้อคำถามที่เป็นเชิงวิชาการ คณะผู้วิจัยจึงนำข้อคำถามมาปรับให้เป็นภาษาที่เข้าใจง่ายต่อผู้ตอบแบบสอบถามโดยหลังจากปรับข้อคำถามให้เข้าใจง่ายขึ้นตามภาษาถิ่นได้ ผู้วิจัยได้นำเครื่องมือดังกล่าวส่งให้กับอาจารย์ผู้สอนและอาจารย์ที่ปรึกษาได้ตรวจสอบอีกครั้งก่อนลงพื้นที่เก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างเป้าหมายจริง

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการขั้นตอนดังต่อไปนี้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลของการศึกษาวิจัยได้

5.1 คณะผู้วิจัยได้มีการจัดทำหนังสือถึงกำนันและผู้ใหญ่บ้านพร้อมทั้งเดินทางไปพบเพื่อพูดคุยชี้แจงและทำความเข้าใจในการศึกษาวิจัยให้ผู้ผู้นำได้รับทราบถึงวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการทำวิจัยในครั้งนี้

5.2 ผู้นำในชุมชนได้มีการสื่อสารไปยังประชาชนในหมู่บ้านถึงการเข้ามาทำวิจัยของคณะผู้วิจัยพร้อมทั้งมีการประสานไปยังบุคคลที่จะเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักที่จะให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ที่ยินดีให้ข้อมูลในการทำวิจัยได้มีความเข้าใจในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้

5.3 คณะผู้วิจัยลงพื้นที่ไปเก็บแบบสอบถามด้วยตนเองโดยบางส่วนดำเนินการเก็บแบบออนไลน์และบางส่วนเก็บด้วยแบบสอบถามที่เป็นกระดาษ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความพร้อมของกลุ่มตัวอย่าง โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจนครบตามที่กำหนด

5.4 คณะผู้วิจัยดำเนินการติดต่อประสานงานไปยังบุคคลที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อนัดแนะวันในการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ทั้งนี้คณะผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์จำนวนกว่า 10 คน เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ครบถ้วนและครอบคลุมทุกประเด็นในการตอบคำถามการวิจัยในวัตถุประสงค์ดังกล่าว

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

6.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามทั้งหมดจากกลุ่มตัวอย่างมาทำการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับประเด็นระดับการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมืองบ้านหนองแสง ตำบลนาพละ อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง ผู้วิจัยประมวลผลข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อคำนวณวิเคราะห์ค่าทางสถิติพื้นฐาน คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

6.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้รับหลังจากการเก็บรวบรวมข้อมูลแนวทางการสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 12 คน มากถอดเทปทำการวิเคราะห์เนื้อหาเปรียบเทียบ จัดหมวดหมู่จำแนกประเภทข้อมูลทุกประเด็นแล้วนำมาเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างในคุณภาพหรือคุณสมบัติของข้อมูลเพื่อหาข้อสรุปที่ได้จากการตีความ การตรวจสอบความถูกต้องตรงประเด็นตามวัตถุประสงค์การวิจัย

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยระดับการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมืองบ้านหนองแสง ตำบลนาพละ อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง มีผลการวิจัย ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

ข้อมูลทั่วไปผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามตัวแปร เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพหลัก รายได้ ดังต่อไปนี้

ตัวแปรเพศ พบว่า เพศหญิง จำนวน 117 คน คิดเป็นร้อยละ 53.90 เพศชาย 100 คน คิดเป็นร้อยละ 46.10

ตัวแปรอายุ พบว่า อายุระหว่าง 60 ปี ขึ้นไป จำนวน 57 คน คิดเป็นร้อยละ 26.30 อายุระหว่าง 50-59 ปี จำนวน 52 คน คิดเป็นร้อยละ 24.00 อายุระหว่าง 30-39 ปี จำนวน 44 คน คิดเป็นร้อยละ 20.30 อายุระหว่าง 40-49 ปี จำนวน 38 คน คิดเป็นร้อยละ 17.50 อายุระหว่าง 20-29 ปี จำนวน 19 คน คิดเป็นร้อยละ 8.80 และอายุต่ำกว่า 20 ปี จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 3.20

ตัวแปรระดับการศึกษา พบว่า ประถมศึกษา จำนวน 105 คน คิดเป็นร้อยละ 48.40 รองลงมา มัธยมศึกษา/เทียบเท่า จำนวน 64 คน คิดเป็นร้อยละ 29.50 ปวส./เทียบเท่า จำนวน 24 คน คิดเป็นร้อยละ 11.10 ปริญญาตรี จำนวน 18 คน คิดเป็นร้อยละ 8.30 และไม่ได้รับการศึกษา จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 2.80

ตัวแปรอาชีพ พบว่า เกษตรกร จำนวน 99 คน คิดเป็นร้อยละ 45.60 รับจ้าง จำนวน 53 คน คิดเป็นร้อยละ 24.40 ว่างาน จำนวน 16 คน คิดเป็นร้อยละ 7.40 พนักงานบริษัท จำนวน 13 คน คิดเป็นร้อยละ 6.00 ธุรกิจส่วนตัว จำนวน 12 คน คิดเป็นร้อยละ 5.50 นักเรียน/นักศึกษา จำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 4.10 พนักงานจ้าง จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 3.70 แม่บ้าน จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 1.40 พนักงานเซเว่น จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 0.90 ข้าราชการ จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 0.50 และเจ้าพนักงานธุรการ จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 0.50

ตัวแปรรายได้ พบว่า รายได้ต่ำกว่า 10,000 บาท จำนวน 117 คน คิดเป็นร้อยละ 53.90 10,001-20,000 บาท จำนวน 75 คน คิดเป็นร้อยละ 34.60 ไม่มีรายได้ จำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 9.10 20,001-30,000 บาท จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 2.30

ผลการวิจัยภาพรวมระดับการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมืองบ้านหนองแสง ตำบลนาพละ อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ระดับการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมืองบ้านหนองแสง ตำบลนาพละ อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง

ประเด็นระดับการอนุรักษ์	\bar{x}	S.D.	ความหมาย
ด้านการถนอมและรักษา	2.45	0.03	น้อย
ด้านการบูรณะฟื้นฟู	2.40	0.05	น้อย
ด้านการสงวนทรัพยากรที่หายาก	2.50	0.06	ปานกลาง
ด้านการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้งาน	2.73	0.06	ปานกลาง
รวม	2.20	0.01	น้อย

จากตารางที่ 1 แสดงผลการวิจัยภาพรวมระดับการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมืองบ้านหนองแสง ตำบลนาพละ อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง ในภาพรวม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (\bar{x} =2.20) หรืออยู่ในระดับน้อย เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้งาน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (\bar{x} =2.73) อยู่ในระดับปานกลาง รองลงมา ด้านการสงวนทรัพยากรที่หายาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (\bar{x} =2.50) อยู่ในระดับปานกลาง รองลงมา ด้านการถนอมและรักษา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (\bar{x} =2.45) อยู่ในระดับน้อยและด้านการบูรณะฟื้นฟู มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (\bar{x} = 2.40) อยู่ในระดับน้อยตามลำดับ ทั้งนี้สามารถนำเสนอผลการศึกษารายประเด็นได้ดังต่อไปนี้

ด้านการถนอมและรักษา พบว่า ในภาพรวม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (\bar{x} =2.45) อยู่ในระดับน้อย โดยเมื่อพิจารณาในรายประเด็น พบว่า การวางแผนการปลูกข้าวพื้นเมืองให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (\bar{x} =2.82) อยู่ในระดับปานกลาง รองลงมา การใช้พันธุ์ข้าวพื้นเมืองอย่างคุ้มค่า มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (\bar{x} =2.49) อยู่ในระดับน้อย รองลงมา การควบคุมปริมาณการใช้สารเคมีให้เหมาะสมกับการปลูกข้าวพื้นเมือง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (\bar{x} =2.34) อยู่ในระดับน้อย รองลงมา การใช้ภูมิปัญญาชุมชนในการเพาะปลูกข้าวพื้นเมืองและเก็บรักษาพันธุ์ข้าวพื้นเมือง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (\bar{x} =2.16) อยู่ในระดับน้อยตามลำดับ

ด้านการบูรณะฟื้นฟู พบว่า ในภาพรวม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (\bar{x} =2.40) อยู่ในระดับน้อย โดยเมื่อพิจารณาในรายประเด็น พบว่า การฟื้นฟูดินเพื่อให้เหมาะสมกับการปลูกข้าวพื้นเมือง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (\bar{x} =2.66) อยู่ในระดับปานกลาง รองลงมา การฟื้นฟูพันธุ์ข้าวพื้นเมืองเพื่อนำกลับมาใช้ใหม่ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (\bar{x} =2.39) อยู่ในระดับน้อย รองลงมา การส่งเสริมการฟื้นฟูพันธุ์ข้าวพื้นเมือง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (\bar{x} =2.30) อยู่ในระดับน้อย รองลงมา การมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟูพันธุ์ข้าวพื้นเมือง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (\bar{x} =2.26) อยู่ในระดับน้อยตามลำดับ

ด้านการสงวนทรัพยากรที่หายาก พบว่า ในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ(\bar{x} =2.50) อยู่ในระดับปานกลาง โดยเมื่อพิจารณาในรายประเด็น พบว่า การจัดตั้งกลุ่มนาข้าวแปลงใหญ่เพื่ออนุรักษ์ข้าวพันธุ์พื้นเมือง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (\bar{x} =2.82) อยู่ในระดับปานกลาง รองลงมา การเก็บรักษาพันธุ์ข้าวพื้นเมืองหายากเพื่อเป็นแม่พันธุ์ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (\bar{x} =2.51) อยู่ในระดับปานกลาง รองลงมา การวางแผนเพื่อใช้ประโยชน์พันธุ์ข้าวพื้นเมืองในอนาคต มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (\bar{x} =2.41) อยู่ในระดับน้อย รองลงมา การเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับความสำคัญของการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมืองหายาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (\bar{x} =2.25) อยู่ในระดับน้อยตามลำดับ

ด้านการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้งาน พบว่า ในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (\bar{x} =2.73) อยู่ในระดับปานกลาง โดยเมื่อพิจารณาในรายประเด็น พบว่า การเลือกใช้นวัตกรรมที่ทันสมัยในการบรรจุภัณฑ์ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (\bar{x} =2.82) อยู่ในระดับปานกลาง รองลงมา การจัดตั้งกลุ่มนาข้าวแปลงใหญ่ในชุมชนเพื่อช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมือง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (\bar{x} =2.80) อยู่ในระดับปานกลาง รองลงมา การเลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการปลูกและเก็บรักษาพันธุ์ข้าวพื้นเมือง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (\bar{x} =2.78) อยู่ในระดับปานกลาง รองลงมา การนำพันธุ์ข้าวพื้นเมืองร่วมกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (\bar{x} =2.52) อยู่ในระดับปานกลางตามลำดับ

ผลการวิจัยแนวทางการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมืองบ้านหนองแสง ตำบลนาพละ อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง

ด้านการถนอมและรักษา ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่าข้าวพื้นเมืองสำคัญกับชุมชนมายาวนาน มีคุณค่าด้านอาหารและวัฒนธรรมของชุมชนดังนั้นจึงต้องอนุรักษ์เพื่อให้คนรุ่นหลังได้รู้จักและสืบทอดต่อไป โดยในประเด็นการใช้พันธุ์ข้าวพื้นเมืองอย่างคุ้มค่า พบว่าควรเก็บเมล็ดพันธุ์กับอุปกรณ์เก็บข้าวและเก็บรักษาพันธุ์โดยตากแห้งเก็บไว้บนที่สูงคัดรวงที่ดีไว้ทำพันธุ์และเลือกเมล็ดพันธุ์ด้วยมือ ประเด็นการวางแผนการปลูกข้าวพื้นเมืองให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ พบว่าควรวางแผนการปลูกโดยคำนึงสภาพพื้นที่ก่อนปลูกข้าวและไถเตรียมดินในการปลูกข้าวนำต้นกล้ามาปักและเลือกข้าวสายพันธุ์ที่ทนต่อสภาพอากาศ ประเด็นการควบคุมปริมาณการใช้สารเคมีให้เหมาะสมกับการปลูกข้าวพื้นเมือง พบว่าควรรณรงค์ให้ชาวนาลดการใช้สารเคมีหากมีวัชพืชให้ใช้ปุ๋ยหมักเพื่อควบคุมการเจริญของวัชพืชและรักษาระบบนิเวศในแปลงนาและประเด็นการใช้ภูมิปัญญาชุมชนในการเพาะปลูกข้าวพื้นเมืองและเก็บรักษาพันธุ์ข้าวพื้นเมือง พบว่าควรใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน เช่น การเก็บข้าวกับอุปกรณ์เก็บข้าว การตากข้าว การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์จากรวงที่สมบูรณ์ รวมถึงการแลกเปลี่ยนพันธุ์ข้าวภายในชุมชนเพื่อรักษาความหลากหลายของพันธุ์ข้าวและถ่ายทอดความรู้ให้คนรุ่นใหม่เห็นคุณค่าของข้าว

ด้านการบูรณะฟื้นฟู ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่า การฟื้นฟูพันธุ์ข้าวพื้นเมืองควรฟื้นฟูเพราะข้าวมีความสำคัญด้านอาหารและวัฒนธรรมของชุมชนที่หลากหลายดังนั้นจึงต้องการให้มีการอนุรักษ์เพื่อให้คนในรุ่นหลังได้รู้จักและสืบทอดต่อไปโดยในประเด็นการฟื้นฟูพันธุ์ข้าวพื้นเมืองเพื่อนำกลับมาใช้ใหม่ พบว่าควรรณรงค์ให้คนในชุมชนฟื้นฟูพันธุ์ข้าวและทำแปลงนาสาธิตเพื่อรักษาคุณภาพเมล็ดพันธุ์รวมถึงเปลี่ยนพันธุ์ทุกสองถึงสามปีต้องคัดเลือกแม่พันธุ์ที่สมบูรณ์เพื่อนำพันธุ์ข้าวกลับมาปลูกใหม่ในปีต่อไป ประเด็นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟูพันธุ์ข้าวพื้นเมือง พบว่าควรให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการทำแปลงสาธิตเพื่อฟื้นฟูพันธุ์ข้าวโดยนำเมล็ดพันธุ์มาปรับปรุงคัดเลือกแม่พันธุ์ที่มีคุณภาพและเก็บรักษาไว้อย่างถูกวิธี ประเด็นการฟื้นฟูดินเพื่อให้เหมาะสมกับการปลูกข้าวพื้นเมือง พบว่าควรฟื้นฟูดินให้เหมาะสมกับการปลูกข้าวและฟื้นฟูดินด้วยการใช้น้ำหมักชีวภาพเพื่อปรับสภาพดินต่อการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวและประเด็นการส่งเสริมการฟื้นฟูพันธุ์ข้าวพื้นเมือง พบว่าควรให้คนในชุมชนและหน่วยภาครัฐเข้ามาช่วยสนับสนุนส่งเสริมด้านการ

ฟื้นฟูพันธุ์ข้าวและสร้างเครือข่ายที่มีความรู้เรื่องข้าวมาให้ความรู้กับคนในชุมชนเพื่อได้แลกเปลี่ยนความรู้ในการฟื้นฟูพันธุ์ข้าวให้คงอยู่และถ่ายทอดไปสู่เด็กรุ่นหลังได้อย่างยั่งยืน

ด้านการสงวนทรัพยากรที่หายาก ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ให้ความคิดเห็นว่าการสงวนพันธุ์ข้าวพื้นเมืองที่หายากในชุมชนเป็นประเด็นที่ต้องรีบแก้ไขเนื่องจากไม่ได้สงวนพันธุ์ข้าวที่หายากไว้ในชุมชนทำให้พันธุ์ข้าวสูญหายอย่างรวดเร็วดังนั้นจึงต้องการให้มีการอนุรักษ์เพื่อให้คนในรุ่นหลังได้รู้จักและสืบทอดต่อไป โดยในประเด็นการเก็บรักษาพันธุ์ข้าวพื้นเมืองหายากเพื่อเป็นแม่พันธุ์ พบว่าควรเลือกรวบรวมพันธุ์เก็บทำพันธุ์ไว้ปลูกในปีหลังนำเมล็ดมาตากแดดและลมให้แห้ง รักษาคุณภาพพันธุ์ข้าวพื้นที่เหลืออยู่ในชุมชนโดยเก็บในธนาคารข้าวไว้เป็นแม่พันธุ์เพื่อคงความหลากหลายทางพันธุกรรมและความหลากหลายทางสารอาหาร ประเด็นการจัดตั้งกลุ่มนาข้าวแปลงใหญ่เพื่ออนุรักษ์ข้าวพันธุ์พื้นเมืองพบว่าควรรวมกลุ่มจัดตั้งกลุ่มนาข้าวแปลงใหญ่ผ่านการประชาสัมพันธ์เพื่อตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการกลุ่มและเน้นการส่งเสริมการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวในชุมชน ประเด็นการวางแผนเพื่อใช้ประโยชน์พันธุ์ข้าวพื้นเมืองในอนาคต พบว่าควรพัฒนาพื้นที่ของชุมชนให้เป็นแหล่งผลิตเมล็ดพันธุ์ที่มีคุณภาพโดยหาพันธุ์ข้าวจากหลายแหล่งผ่านการตากแห้งและส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตข้าวของชุมชนและประเด็นการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับความสำคัญของการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมืองหายาก พบว่าควรอาศัยความร่วมมือระหว่างหน่วยงานศูนย์ข้าวและเกษตรกรโดยเข้ามาให้คำปรึกษาและให้ความรู้กับเกษตรกรรวมทั้งรณรงค์ให้คนในชุมชนตระหนักถึงคุณค่าของพันธุ์ข้าวผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ในแปลงนาสาธิตพร้อมทั้งให้ชวานาจดทะเบียนเมล็ดพันธุ์พื้นเมืองเพื่อการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวอย่างยั่งยืน

ด้านการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้งาน ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ให้ความคิดเห็นว่าการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้งานเป็นแนวทางสำคัญเพราะการนำพันธุ์ข้าวพื้นเมืองมาใช้ประโยชน์อย่างหลากหลายจะช่วยให้ชุมชนเห็นคุณค่าดังนั้นจึงต้องการให้มีการอนุรักษ์เพื่อให้คนในรุ่นหลังได้รู้จักและสืบทอดต่อไป โดยในประเด็นการเลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการปลูกและเก็บรักษาพันธุ์ข้าวพื้นเมือง พบว่าควรเลือกใช้เครื่องมือและเทคโนโลยีที่เหมาะสมควบคู่กับการรักษามาตรฐานของเมล็ดพันธุ์เพื่อป้องกันการปนของสายพันธุ์อื่น ประเด็นการเลือกใช้นวัตกรรมที่ทันสมัยในการบรรจุภัณฑ์พบว่าควรใช้เครื่องซีลสุญญากาศในการซีลข้าวสารเพื่อยืดอายุการเก็บรักษาและลดความเสี่ยงจากมอด ประเด็นการจัดตั้งกลุ่มนาข้าวแปลงใหญ่ในชุมชนเพื่อช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมือง พบว่าการตั้งควรมีความเข้มแข็งและสามารถวางแผนงบประมาณได้เองเพื่อช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการอนุรักษ์ข้าวในชุมชนและประเด็นการนำพันธุ์ข้าวพื้นเมืองร่วมกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชน พบว่าควรนำข้าวพื้นเมืองไปพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชนเพื่อสร้างความยั่งยืนให้กับชุมชน

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

1. สรุปผลการวิจัย

1.1 สรุปผลการวิจัยระดับการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมืองบ้านหนองแสง ตำบลนาพละ ดังนี้

ด้านการถนอมและรักษา พบว่า ในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (2.45) อยู่ในระดับน้อยโดยเมื่อพิจารณาในรายประเด็น พบว่าการวางแผนการปลูกข้าวพื้นเมืองให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (2.82) หรืออยู่ในระดับปานกลางรองลงมาการใช้พันธุ์ข้าวพื้นเมืองอย่างคุ้มค่า มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (2.49) อยู่ในระดับน้อยรองลงมาการควบคุมปริมาณการใช้สารเคมีให้เหมาะสมกับการปลูกข้าวพื้นเมือง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (2.34) อยู่ในระดับน้อยรองลงมาการใช้ภูมิปัญญาชุมชนในการเพาะปลูกข้าวพื้นเมืองและเก็บรักษาพันธุ์ข้าวพื้นเมือง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (2.16) อยู่ในระดับน้อย

ด้านการบูรณะฟื้นฟู พบว่า ในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (2.40) หรืออยู่ในระดับน้อยโดยเมื่อพิจารณาในรายประเด็น พบว่าการฟื้นฟูดินเพื่อให้เหมาะสมกับการปลูกข้าวพื้นเมือง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (2.66) อยู่ในระดับปานกลางรองลงมาการฟื้นฟูพันธุ์ข้าวพื้นเมืองเพื่อนำกลับมาใช้ใหม่ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (2.39) อยู่ในระดับน้อยรองลงมาการส่งเสริม

การฟื้นฟูพันธุ์ข้าวพื้นเมือง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (2.30) อยู่ในระดับน้อยรองลงมาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟูพันธุ์ข้าวพื้นเมือง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (2.26) อยู่ในระดับน้อย

ด้านการสงวนของหายาก พบว่า ในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (2.50) หรืออยู่ในระดับปานกลาง โดยเมื่อพิจารณาในรายประเด็น พบว่าการจัดตั้งกลุ่มนาข้าวแปลงใหญ่เพื่ออนุรักษ์ข้าวพันธุ์พื้นเมือง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (2.82) อยู่ในระดับปานกลาง รองลงมาการเก็บรักษาพันธุ์ข้าวพื้นเมืองหายากเพื่อเป็นแม่พันธุ์ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (2.51) อยู่ในระดับปานกลาง รองลงมาการวางแผนเพื่อใช้ประโยชน์พันธุ์ข้าวพื้นเมืองในอนาคต มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (2.41) อยู่ในระดับน้อย รองลงมาการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับความสำคัญของการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมืองหายาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (2.25) อยู่ในระดับน้อย

ด้านการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้งาน พบว่า ในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (2.73) อยู่ในระดับปานกลาง โดยเมื่อพิจารณาในรายประเด็น พบว่าการเลือกใช้นวัตกรรมที่ทันสมัยในการบรรจุภัณฑ์ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (2.82) อยู่ในระดับปานกลาง รองลงมาการจัดตั้งกลุ่มนาข้าวแปลงใหญ่ในชุมชนเพื่อช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมือง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (2.80) อยู่ในระดับปานกลาง รองลงมาการเลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการปลูกและเก็บรักษาพันธุ์ข้าวพื้นเมือง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (2.78) อยู่ในระดับปานกลาง รองลงมาการนำพันธุ์ข้าวพื้นเมืองร่วมกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (2.52) อยู่ในระดับปานกลาง

1.2 สรุปผลการวิจัยแนวทางการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมืองบ้านหนองแสง ตำบลนาพละ ดังนี้

ด้านการถนอมและรักษา ควรเก็บเมล็ดพันธุ์กับอุปกรณ์เก็บข้าวและรักษาพันธุ์ข้าวโดยตากแห้งเก็บไว้บนที่สูง คัดเมล็ดพันธุ์ด้วยมือเพื่อหลีกเลี่ยงการปนของสายพันธุ์อื่นพร้อมทั้งคำนึงพื้นที่นาก่อนปลูกข้าวและไถเตรียมดินในการปลูกข้าวนำต้นกล้ามาปักและเลือกข้าวสายพันธุ์ที่ทนต่อสภาพอากาศเหมาะกับสภาพดินดูปริมาณน้ำในแต่ละช่วงเพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพ ควบคู่กับการรณรงค์ให้ชาวนาลดการใช้สารเคมีหากมีวัชพืชในแปลงนาให้ใช้ปุ๋ยหมักเพื่อควบคุมการเจริญของวัชพืชและรักษาสมดุลของระบบนิเวศในแปลงนาและชุมชนควรส่งเสริมการใช้ภูมิปัญญาชุมชนในการปลูกข้าวพื้นเมืองและเก็บรักษาพันธุ์ข้าวพื้นเมืองแบบดั้งเดิม เช่น การเก็บข้าวกับกระ (อุปกรณ์เก็บข้าว) คัดเลือกเมล็ดพันธุ์จากรวงที่สมบูรณ์และแลกเปลี่ยนพันธุ์ข้าวภายในชุมชนเพื่อถ่ายทอดความรู้ให้คนรุ่นใหม่เห็นคุณค่าของข้าว

ด้านการบูรณะฟื้นฟู ควรรณรงค์ให้คนในชุมชนฟื้นฟูพันธุ์ข้าวที่ใกล้สูญหายเพื่อนำไปปรับปรุงทำแปลงทดลองเพื่อรักษาคุณภาพเมล็ดพันธุ์ควบคู่กับการประชาสัมพันธ์ให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการทำแปลงสาธิตเพื่อฟื้นฟูพันธุ์ข้าวพื้นเมืองให้เหมาะสมกับการปลูกข้าวพร้อมทั้งเผยแพร่ความรู้การใช้น้ำหมักชีวภาพเพื่อปรับสภาพดินให้เหมาะสมต่อการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังต้องให้คนในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยสนับสนุนส่งเสริมด้านการฟื้นฟูพันธุ์ข้าวและสร้างเครือข่ายที่มีความรู้เรื่องข้าวเพื่อได้แลกเปลี่ยนความรู้ในการฟื้นฟูพันธุ์ข้าวให้คงอยู่และถ่ายทอดไปสู่เด็กรุ่นหลังได้อย่างยั่งยืน

ด้านการสงวนทรัพยากรที่หายาก ควรเลือกรวบรวมพันธุ์ปราศจากการปนของสายพันธุ์อื่นเก็บทำพันธุ์ไว้ปลูกในปีหลังควบคู่กับการรวมกลุ่มจัดตั้งกลุ่มนาข้าวแปลงใหญ่ผ่านการประชาสัมพันธ์เพื่อตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการกลุ่มและส่งเสริมการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวในชุมชน นอกจากนี้ควรพัฒนาพื้นที่ของชุมชนให้เป็นแหล่งผลิตเมล็ดพันธุ์ที่มีคุณภาพโดยคัดหรือหาพันธุ์ข้าวจากหลายแหล่งผ่านการตากแห้งและส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีเพื่อยกระดับคุณภาพพันธุ์ข้าวและเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตข้าวของชุมชนพร้อมทั้งขอความร่วมมือระหว่างหน่วยงานศูนย์ข้าวและเกษตรกรเข้ามาให้ความรู้กับเกษตรกรและให้ชาวนาจดทะเบียนเมล็ดพันธุ์พื้นเมืองเพื่อการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวอย่างยั่งยืน

ด้านการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้งาน ควรเลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมควบคู่กับการรักษามาตรฐานของเมล็ดพันธุ์เพื่อป้องกันการปนของสายพันธุ์อื่น นอกจากนี้ควรควรใช้เครื่องสีลู่สุญญากาศสีข้าวสารเพื่อยืดอายุการเก็บรักษาและลดความเสี่ยงจากมอดรวมถึงการตั้งกลุ่มควรมีความเข้มแข็งและวางแผนงบประมาณได้เองเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการอนุรักษ์ข้าวในชุมชน ควบคู่กับการนำข้าวสารมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์และใช้โรงสีของชุมชนในการสีข้าวสารและนำข้าวสารมาบรรจุในถุงสีด้วยสุญญากาศพร้อมติดสติ๊กเกอร์ของชุมชนเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน

2. อภิปรายผล

2.1 อภิปรายผลระดับการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมืองบ้านหนองแสง ตำบลนาพละ ได้ดังนี้ ในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (2.20) หรืออยู่ในระดับน้อยเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้งาน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (2.73) อยู่ในระดับปานกลาง รองลงมาด้านการสงวนทรัพยากรที่หายาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (2.50) อยู่ในระดับปานกลาง รองลงมา ด้านการถนอมและรักษา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (2.45) อยู่ในระดับน้อยและด้านการบูรณะฟื้นฟู มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (2.40) อยู่ในระดับน้อยตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับ เสถียร ฉันทะ และคณะ (2563) ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ข้าวพื้นเมืองของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าในจังหวัดเชียงราย พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์อาข่ามีภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการจัดการพันธุ์ข้าวพื้นเมืองตั้งแต่การคัดเลือกพันธุ์ข้าว การเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ข้าว การปลูกดูแลรักษาและการเก็บเกี่ยวผลผลิต มีการใช้ประโยชน์พันธุ์ข้าวพื้นเมืองเป็นอาหารหลัก มีการขายผลผลิตเพื่อเป็นรายได้ ทำให้มีการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมือง มีวิธีการอนุรักษ์โดยการปลูกหลากหลายสายพันธุ์ในแปลงนาและได้มีการแลกเปลี่ยนพันธุ์ในชุมชนมีการคัดสรรพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับระบบนิเวศและคุณสมบัติของพันธุ์ข้าวที่ตรงกับความต้องการในการใช้ประโยชน์

2.2 อภิปรายผลแนวทางการพันธุ์ข้าวพื้นเมืองบ้านหนองแสง ตำบลนาพละ ได้ดังนี้

ด้านการถนอมและรักษา ควรเก็บเมล็ดพันธุ์แบบดั้งเดิม เช่น การเก็บข้าวกับแกระ (อุปกรณ์เก็บข้าว) การตากข้าว การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์เพื่อหลีกเลี่ยงการปนของสายพันธุ์อื่นพร้อมวางแผนพื้นที่และการเตรียมดินให้เหมาะสมกับสายพันธุ์ข้าวพื้นเมือง ควบคุมการใช้สารเคมีใช้ปุ๋ยหมักควบคุมวัชพืชเพื่อรักษาสมดุลระบบนิเวศ ชุมชนควรรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นและแลกเปลี่ยนพันธุ์ข้าวเพื่อถ่ายทอดคุณค่าให้คนรุ่นใหม่

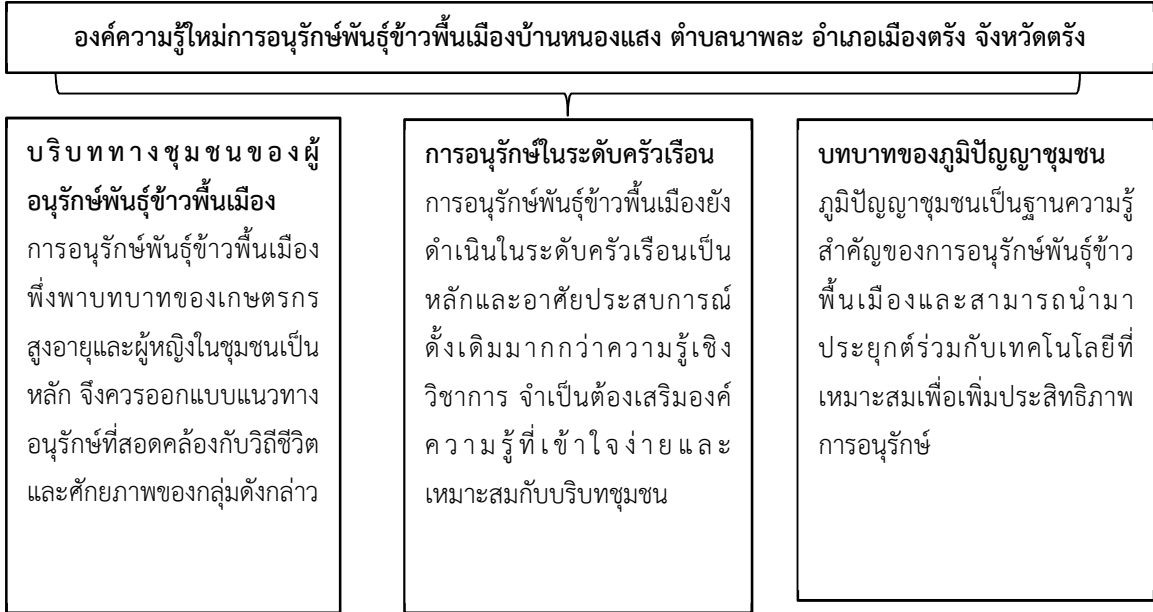
ด้านการบูรณะฟื้นฟู ควรฟื้นฟูพันธุ์ข้าวที่ใกล้สูญหายด้วยการทำแปลงสาธิตและประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการปลูกและดูแลดินเผยแพร่ความรู้การใช้หมักชีวภาพเพื่อปรับดินและผลิตเมล็ดพันธุ์อย่างต่อเนื่องให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสนับสนุนด้านการฟื้นฟูพันธุ์ข้าวพื้นเมืองอย่างยั่งยืน

ด้านการสงวนทรัพยากรที่หายาก ควรเลือกรวมสงวนปราศจากการปนของสายพันธุ์อื่นเก็บทำพันธุ์ไว้ปลูกในปีหลังพร้อมจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์พันธุ์ข้าวในชุมชนนอกจากนี้พัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งผลิตเมล็ดพันธุ์คุณภาพโดยคัดหรือหาพันธุ์ข้าวจากหลายแหล่งผ่านการตากแห้งและส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีพร้อมทั้งประสานงานศูนย์ข้าวและหน่วยงานเกษตรกรให้ความรู้เพื่อให้งานอนุรักษ์พันธุ์ข้าวดำเนินไปอย่างยั่งยืน

ด้านการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้งาน ควรเลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม เช่น เครื่องซิลสุญญากาศเพื่อยืดอายุการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์และลดความเสียหาย เสริมความเข้มแข็งของกลุ่มผู้ผลิตให้สามารถวางแผนงบประมาณและบริหารจัดการได้ด้วยตนเอง นำพันธุ์ข้าวพื้นเมืองไปพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อสร้างรายได้และความยั่งยืนของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับ เสถียร ฉันทะ และคณะ (2563) ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ข้าวพื้นเมืองของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าในจังหวัดเชียงราย พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์อาข่ามีภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการจัดการพันธุ์ข้าวพื้นเมืองตั้งแต่การคัดเลือกพันธุ์ข้าว การเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ข้าว การปลูกดูแลรักษาและการเก็บเกี่ยวผลผลิต มีการใช้ประโยชน์พันธุ์ข้าวพื้นเมืองเป็นอาหารหลัก มีการขายผลผลิตเพื่อเป็นรายได้ทำให้มีการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมือง มีวิธีการอนุรักษ์โดยการปลูกหลากหลายสายพันธุ์ในแปลงนาและได้มีการแลกเปลี่ยนพันธุ์ในชุมชนมีการคัดสรรพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับระบบนิเวศและคุณสมบัติของพันธุ์ข้าวที่ตรงกับความต้องการในการใช้ประโยชน์อีกทั้ง สอดคล้องกับ นงคราญ จันทร์ทูล (2555) ศึกษาการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ข้าวพื้นเมืองพันธุ์หอมนครชัยศรี พบว่า ชุมชนบ้านดอนแพบเริ่มมีการทำนาเพื่อการอนุรักษ์ด้วยการปลูกข้าวพื้นเมือง พันธุ์หอมนครชัยศรีไว้บริโภคเอง มีการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน “กลุ่มอนุรักษ์ข้าวพื้นเมืองนิลเพชรเขตส.ป.ก.” เป็นศูนย์รวมในการพัฒนาเครือข่าย ๓ อย่างเป็นระบบและได้รับการยอมรับตามกฎหมาย ผลของการพัฒนาเครือข่ายทำให้เกิดการทำงานร่วมกันระหว่างสมาชิกในเครือข่ายและภาคีที่เกี่ยวข้อง สมาชิกเครือข่ายเกิดการเรียนรู้ในเรื่องการจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชน ตลอดจนสอดคล้องกับ ภัทร ภาณุพลขำ (2565) ศึกษาเรื่อง ผลงานสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมคุณค่าและเพิ่มมูลค่าข้าวพื้นเมืองกรณีศึกษาวิสาหกิจกลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาพันธุ์กรรมข้าวพื้นเมือง ตำบลกำเม็ด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร พบว่า วิสาหกิจมีกระบวนการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมืองเป็นมาตรฐานของกลุ่มโดยมีอุดมการณ์ร่วมกันคือเป็นเจ้าของเมล็ดพันธุ์ข้าวที่มีคุณภาพที่ดีที่สุดในพื้นที่จังหวัดยโสธร

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 2 สรุปองค์ความรู้ใหม่

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการใช้ประโยชน์

1. หน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมืองที่เสี่ยงสูญหาย
2. หน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมการฟื้นฟูพันธุ์ข้าวพื้นเมืองที่ใกล้สูญหาย เพื่อรักษาคุณภาพเมล็ดพันธุ์
3. หน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมการพัฒนาพื้นที่ชุมชนให้เป็นแหล่งผลิตเมล็ดพันธุ์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตอย่างยั่งยืน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ศึกษาศาสตร์การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมืองสู่คนรุ่นใหม่
2. ศึกษาระบบการฟื้นฟูพันธุ์ข้าวพื้นเมืองที่ใกล้สูญหายเพิ่มเติม เพื่อให้เข้าใจถึงความสำคัญของการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมือง
3. ศึกษาศาสตร์การพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่จากข้าวพื้นเมืองที่ช่วยสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ชุมชน

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง การอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมืองบ้านหนองแสง ของนักศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต ครั้งนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดีเพราะได้รับความอนุเคราะห์ความรู้จากอาจารย์ ดร. กฤต เกษตรวัฒน์ผล อาจารย์ที่ปรึกษาทางวิจัยและผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ประกอบด้วย อาจารย์ ดร. วาสนา ศรีนวลโย อาจารย์ประจำสาขาวิชาการพัฒนาชุมชน นางกุหลาบ หนูเริก ประธานวิสาหกิจชุมชนนาข้าวแปลงใหญ่และนายราเชนทร์ คงมานักพัฒนาชุมชนชำนาญการ ได้ช่วยเหลือให้คำปรึกษาแนะนำตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ด้วยความเอาใจใส่เป็นอย่างดียิ่งตลอดจนสำเร็จสมบูรณ์ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่ง กราบขอบพระคุณท่านเจ้าของเอกสารและงานวิจัยทุกท่านที่ผู้วิจัยได้นำมาศึกษาอ้างอิงในการทำวิจัยครั้งนี้ รวมถึงประชาชนในหมู่บ้านที่ให้ความร่วมมือสุดท้ายนี้ผู้วิจัยหวังว่างานวิจัยฉบับนี้คงเป็นประโยชน์สำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและผู้สนใจศึกษาต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- จิราพร พรมราช และคณะ. (2565). การผลิตข้าวพื้นเมืองภาคใต้ด้วยระบบเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่นาแปลงใหญ่. [รายงานผลการวิจัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่].
- วัชระ ภูรีวิโรจน์กุล และคณะ. (2548.) “ความสำคัญของข้าวต่อประเทศไทย” ใน วัชระ ภูรีวิโรจน์กุล, อรพิน วัฒนเสง์ และพรรณีย์ วิชชาชู (บ.ก.). เอกสารวิชาการ ข้าว. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรมการข้าว.
- นงคราญ จันทร์ทูล. (2555). การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ข้าวพื้นเมืองพันธุ์หอมนครชัยศรี. รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการแห่งชาติ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน ครั้งที่ 9 วันที่ 6-7 ธันวาคม 2555.
- ภัทร ภาณุพลขำ. (2565). ผลงานสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมคุณค่าและเพิ่มมูลค่าข้าวพื้นเมืองกรณีศึกษาวิสาหกิจกลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาพันธุ์กรรมข้าวพื้นเมือง ตำบลกำแมด จังหวัดยโสธร. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร].
- เสถียร ฉันทะ และคณะ. (2563). ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ข้าวพื้นเมืองของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า ในจังหวัดเชียงราย, วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, 15(1), 67 – 78.
- อัมรา เวียงวีระ. (2547). ข้าว: เอกสารวิชาการ. สำนักพิมพ์กรุงเทพฯ.

